Мөхит

ТОРМОШ

Әлиә ФӘЛӘҮЕТДИНОВА

Тормош үҙгәрә... Ә тормош менән беҙҙең йәштәребеҙ ҙә үҙгәрә. Урам буйында иҫерек, әшәке хәлдә булған кешеләрҙе күргәс, һеҙ ниндәй тойғолар кисерәһегеҙ? Эскеселәрҙең телдәренән сыҡҡан әшәке һүҙҙәрҙе ишеткәс, нимә уйлайһығыҙ? Йыртҡыс хайуанға оҡшаш ҡурҡыныс тауыштар менән ҡысҡырып һүгенеүсе иҫерек бәндәләрҙе күреүҙән ҡайҙалыр бик тәрәндә - күңел түрендә йөрәгем илай. Шундай кешеләргә ҡарап, уларҙа мин ғәйәт әсе, түҙә алмаҫлыҡ ғазаптарҙан интегеүсе йөрәктәрҙе күрәм.

Улар рухи бушлыҡтан ҡотолорға теләп тәмләгән иҫерткес эсемлектәр хәлдәрен тағы ла ауырайта түгелме? Күкрәктәренән сыҡҡан аяныс ауаздар - һүгенеү, ҡысҡырыу, ғәйбәт аша кемгәлер нәфрәттәрен түгеү ҙә ярҙам итмәй уларға, күңелдәренә тыныслыҡ килтермәй, киреһенсә, рухи һыҙланыуҙарын нығыраҡ киҫкенләштереп ебәрә. Был әҙәми заттар хәмер эсеп онотолоп, аңдарын томалау юлы аша еңеллек эҙләй, әммә, ҡыҙғаныс, күңелдәре элеккесә ауырыу булып ҡала, ә таш бәғерҙәре тағы ла нығыраҡ ҡаты. Быны аңлай, тоя улар, тик күңелдәренең нимәне юҡһынғанын, нимә һағышҡа һалғанын аҡылдары менән аңлай алмайҙар. Сөнки улар айныҡ түгел! Шуға ла дуҫтарым, ундайҙарға нәфрәт менән бағыры ашыҡмағыҙ, йылы һүҙҙәр һәм изге нәсихәттәр менән күңелдәренә тыныслыҡ килтерергә тырышығыҙ. Тайғаҡ юлға баҫҡан йәштәргә бар-клубтар буйлап иҫерткес эсемлектәр эсеп йөрөүҙәре менән бер ҡасан да был тормошҡа күңел тыныслығы таба алмаясаҡтары хаҡында аңлатығыҙ. Кеше күңеле шулай яратылған: һәр кем аңлы йәки аңһыҙ рәүештә Аллаһҡа яҡынайта торған тура юлды эҙләй. Тик күптәребеҙ, шайтан ҡотҡоһона бирелеп, кешелеккә бүләк ителгән рухи ҡиммәттәрҙе аң томалаусы иҫерткес эсемлектәргә алмаштыра. Беҙҙең йөрәктәребеҙ һыуға сарсаған сүллеккә хас, уның һыуһынын бер нисек тә ҡандырып булмай, тик өмөт кенә уны һуғара ала. Ә кешеләрҙең өмөттәре кемгә бағышланған булырға тейеш һуң? Әлбиттә, минеңсә, бөйөктәрҙән-бөйөк, тиңе булмаған берҙән-бер. Аллаһҡа ғына. Унан башҡаға ышаныс тотоп, былай ҙа ҡыҫҡа ғүмерҙәренең ҡәҙерен белмәй, иҫерек хәлдә унан бәхет эҙләүселәр тәрән аҙаша. Ғазап сигеүсе йөрәктәр, һеҙгә мөрәжәғәт итәм! Үҙегеҙҙе өмөтһеҙ, һауыҡмаҫ ауырыу - хәмер ҡоло тип танымағыҙ, улай итеп һеҙ тик нәфсегеҙгә генә эйәрәһегеҙ.

Нәфсегеҙ аша шайтан һеҙҙе йүгәнләй. Күптәрегеҙ тик үҙүҙен йәлләүҙән генә эскелеккә биреләләр. Йәнәһе, тормош ауыр, замана шулай. Оят! Ҡарағыҙ көҙгөгә: әлеге аяныс хәлдәге йәш егет, йәш ҡыҙ йә иһә башҡа кем, ошомо ни һеҙ? Үҙ-үҙегеҙҙе йәлләүҙән туҡтағыҙ, был бит йүләрлек.

Ҡайҙа һеҙҙең ғорурлығығыҙ? Әллә быларҙың барыһын да хәмергә алмаштырҙығыҙмы, мәсхәрәләнмәгеҙ инде, иҫерек баш менән буш анттар биреүҙән туҡтағыҙ! Айнырға һәм хыялдарҙы тормошҡа ашырырға ваҡыт бит.

Уйлан, кешем

АСЫЛЫБЫҘҒА ҠАЙТАЙЫҠ

Ф.ӘХМӘРОВ,
Ҡыуат ауылы

Заманалар булған элгәре,
Булған илдең батыр улдары...

Ошо шиғыр юлдарын уҡыған ваҡытта халыҡтың яҙмышына битараф булмағандарҙың йөрәктәре әрнемәй ҡалмайҙыр. Сөнки халыҡтың күркәм холҡо, эске һәм тышҡы байлығы, иманы юғала барыуы бер кемгә лә сер түгел. Был ҡыҙғаныс күренеш ныҡлап XX быуат дәүеренән күҙәтелә. Мосолман булмаған халыҡтарға эйәреп "Замансa йәшәйек", "Был донъянан барыһын да татып, алып-ҡал" тигән яңылыш принциптарға таянып йәшәгән ҡәрҙәштәрем, ҡыҙғанысҡа күрә, әле лә бар. Ундайҙарға һорау биргән ваҡытта: "Бер мәртәбә йәшәйбеҙ, барыһын да татып ҡалырға кәрәк", "Ожмах менән тамуҡты кем күргән дә, кем булған", - тигән аҙғын яуаптар ишетергә тура килә. Быуат дәүерендә Рәсәй халыҡтарын ағыулауға, аҙҙырыуға ҡарамаҫтан, әлеге көндә Илем, Халҡым, Динем тип янып-көйөп йәшәгән апай-ағайҙарыбыҙ, әлхәмдүлиллаһ байтаҡ. Халыҡ араһында дәғүәт эштәре алып барыу өсөн уларҙың йөрәктәре аша күпме уйланыуҙар, һыҙланыуҙар, һыҡтаныуҙар үткән. Ҡан-ҡәрҙәштәрен тамуҡ утынан һаҡлау маҡсаты менән үҙҙәрен сетерекле хәл аҫтына ҡуйыусыларҙа бар. Иншаллаһ, ундайҙар Аллаһ Сөбхана Тәғәлә ризалығын алырҙар!

Башҡортостаныбыҙҙың төрлө райондарында мәсеттәр төҙөлә, ләкин унда йөрөүселәр бик аҙ, бигерәк тә ауыл ерендә. Ҡайһы берәүҙәр мәсетте музей байҡаған кеүек Ураҙа һәм Ҡорбан байрамдарында ғына барып күрәләр. Һәр мосолман мотлаҡ рәүештә йома намаҙын мәсеткә барып ҡылырға тейеш. Үҙебеҙҙең киләсәгебеҙ, динебеҙ хаҡында уйланһаҡ, бөгөндән алып Ислам динен ҡабул итеп, диндән тайпылмайса ысын мосолман булып йәшәйек, ҡан-ҡәрҙәштәрем! Халҡыбыҙҙы ишәйтеү тураһында уйланайыҡ, башҡорттар! Башҡорт халҡы йә тулыһынса дингә күсеп бәхетле йәшәйәсәк, йә ул бөтәсәк! Башҡаса юл юҡ! Аллаһ Сөбхана Тәғәлә: "Һеҙҙең ҡәүемегеҙҙә бер кеше миңә табынып, миңә иман килтермәһә, мин ул ҡәүемде бөтөрәсәкмен!" - тигән. Әлхәмдүлиллаһ, ауыл-ҡалаларыбыҙҙа халыҡтың аңы үҫә башланы. Бер кеше лә мәсетте үҙенең шәхси исемен үҫтереү өсөн һалдырмай, ул уны Аллаһы Тәғәлә ризалығы өсөн эшләй. Мәсет - ул Аллаһы Тәғәлә йорто! Ауылыбыҙҙа мәсет бар икән, беҙ Аллаһ Тәғәлә йортона йәнәш йәшәүебеҙ менән бәхетле. Шул уҡ ваҡытта рухыбыҙ, күңелебеҙ, йөрәгебеҙ менән дә Аллаһ Сөбхана Тәғәләгә яҡын булайыҡ! Ҡушҡанын үтәйек, тыйғанынан тыйылайыҡ! Һәр эшләгән эштәребеҙ, уйлаған уйҙарыбыҙ Аллаһы Тәғәлә ризалығы өсөн булһын. Халҡым, етди уйланырға урын бар. Балаларыбыҙ, киләсәк быуыныбыҙҙы уйлайыҡ. Үҙебеҙ ожмахҡа эләгеп тә, балаларыбыҙ тамуҡ утында янһа, уларға ҡарап ниндәй ата-әсәнең йөрәге түҙер, Эй, Раббым, бындай яфаларҙы кисерергә насип итмә. Үҙебеҙ үлеп китһәк, мәсеттәргә йома намаҙына балаларыбыҙ, ейәндәребеҙ барып намаҙ уҡыһа, Ҡөрьән сығарһа, улар алған сауап беҙгә лә яҙыла бит. Сөнки ҡасандыр ҡошсоҡтарыбыҙҙы иман юлына беҙ этәргәнбеҙ. Хәҙерге заманда киң таралған һатыу юлы - селтәрле маркетингты күҙалдына килтерегеҙ. Ул бит юктан асылмаған.

Халҡым, ҡурҡыу белмәҫ, батыр, ҡыйыу, иманлы, талапсан, сабыр холоҡло улдар һәм ҡыҙҙар үҫтерәйек! Үҙебеҙҙең ҡыҙҙарыбыҙҙы саф итеп һаҡлайыҡ. Пәйғәмбәребеҙ Мөхәммәд, ғәләйһис-сәләм әйткән: "Саф булған ҡыҙ-ҡырҡынға, йә иһә тол ҡалған ҡатын-ҡыҙға өйләнегеҙ!" Был милләт билдәһе, милләт афлығы, ир һәм ҡатын-ҡыҙ бәхете!

Башҡорт халҡының XII быуатта Ислам диненә күсеүенә Үзбәк хан булышлыҡ иткән. Шул замандан алып халҡым Ислам динен тотоп бәхетле йәшәне. Күпләп мал тоттолар, өйөр-өйөр йылҡы үрсеттеләр, мосолманға рөхсәт ителгәнсә, өсәр-дүртәр ҡатын алып, балалар үҫтереп йәшәнеләр. Үткән быуаттарҙа башҡорт халҡы өсөн бигерәк тә ығы-зығылы ваҡыттарҙа ҙур шәхси донъя алып барыуҙарына ҡарамаҫтан, йәмәғәт эштәрен дә юғары кимәлдә башҡарҙылар.

Зинһар өсөн, ҡәрҙәштәрем, халҡымдың быуаттар буйына сыныҡҡан рух һәм дин ныҡлығына хыянат итмәйек, ысын мосолман булып йәшәйек! Быны өсөн Аллаһы Тәғәләнең ҡушҡанын үтәп, тыйғанынан тыйылып, ваҡытында намаҙ уҡып, Ураҙа тотоп, саҙаҡа таратып, бурыстарыбыҙҙы үтәп йәшәү етә!

Ғилем һәм ғәмәл

МӘРХӘМӘТ

Үҙен мосолман тип һанаған кеше был тормоштоң бөтә тармағында ла шәриғәт ҡанундарына таянып йәшәргә тейеш. Бер йүнәлештә камил булып, икенсе урында әхлаҡ ҡағиҙәләренә һыймаған ваҡиғаларға тарыу матур ҙа, дөрөҫ тә түгел. Әммә тормош еңел генә түгел шул - ысынбарлыҡҡа ҡартайған ата-әсәне, етем ҡалған баланы, ауырыу туғаныңды ҡарау проблемалары менән күптәр осраша. Ә бит был мәсьәләләр кеше өсөн һынау ғына, уларҙы нисек итеп йырып сығыу кешенең иманың, ысын йөҙөн күрһәтә.

Исламда етем ҡалған бала, ирһеҙ ҡалған ҡатындың хоҡуҡтары, уларҙы кем ҡарарға тейешлеге алдан билдәләп ҡуйылған һәм бындай осраҡтарҙа бер ниндәй ҙә аңлашылмаусанлыҡ юҡ, ҡағиҙәләрҙе белергә һәм шәриғәт ҡушҡанды үтәргә генә кәрәк. Шуға ла кеше үҙенең "ҡанаты аҫтына алынырға" тейешлеләрҙе күҙ уңында тотоп, сығымдарын иҫәпләргә тейеш.

Мосолмандар аҙыҡ-түлек, кейем, торлаҡ өсөн тотонған сығым "нафаҡа" тип атала. Әлбиттә, һәр бер мосолман өсөн уның күләмен берҙәй генә билдәләп булмай. Ни тиһәң дә, сығым кешенең ҡайҙа, нисек йәшәүенә тығыҙ бәйләнгән. Шулай ҙа һәр мосолман өсөн фарыз (мотлаҡ үтәлергә тейешле) сығымдар алдан билдәләнгән. Һәр һау-сәләмәт мосолман ир-ат түбәндәге категорияларға ҡараған кешеләрҙе матди яҡтан тәьмин итергә тейеш:

1) никах уҡылғандан һуң ҡатының;

2) балаларын;

3) хәлдәре насар булған, үҙ-үҙҙәрен ҡарай алмаған осраҡта ата-әсәһен;

4) яҡын туғандарын: бәлиғ булмаған етем малайҙы, нисә йәш булыуына ҡарамаҫтан, атаһы булмаған, кейәүгә сыҡмаған ҡатын-ҡыҙ туғанын.

Хәҙер һәр бер осраҡты айырым ҡарайыҡ.

1) Ҡатынды матди яҡтан тәьмин итеү.

Мосолман өйләндеме - хәләл ефетенең сығымдарын тулыһынса ҡапларға бурыслы. Хатта ҡатыны уның үҙенән хәллерәк булған осраҡта ла. Шулай уҡ ҡатындың мосолман булыуы ла шарт түгел, өйләнгәнһең икән, сығымдарын ҡапларға тейешһең. Әлбиттә, ирҙең кеҫәһенә лә иғтибар итергә кәрәк: ҡыҙ кейәүгә сыҡҡанға тиклем байлыҡта йәшәргә күнекһә лә, артабан ире эшләгән аҡса менән хушһынырға мәжбүр була. Ни тиһәң дә, егеттең матди хәле алдан уҡ билдәле бит (һәр хәлдә, ҡыҙҙың ата-әсәһе, туғандары уны кейәүгә бирер алдынан был хаҡта ҡыҙыҡһынырға тейеш). Әммә шуны оноторға ярамай: ғаилә бай икән, ир ҡатынынан аҡсаһын йәлләргә тейеш түгел, өйөндә ярҙам итергә, йорт-ҡураны алып барыуға кеше яллау кеүек эштәр исрафҡа ла инмәй. Ябайлаштырып әйткәндә, ҡатын бер ерҙә лә эшләмәһә лә, йортҡа бер тин дә аҡса килтермәһә лә, иренең күпме аҡса эшләүен тулыһынса контролдә тоторға хоҡуҡлы. Әлбиттә, Рәсәйҙә хәл киреһенсә. Әммә шәриғәт ҡанундары өҫтөнлөк иткән илдәрҙә ҡатындар, ире эшләгән аҡсаға риза булмай, судҡа ла мөрәжәғәт итә, хатта "ауыр йәшәгән" ваҡыттары өсөн иренән штраф түләтә! Беҙҙә алимент түләмәгән ирҙәрҙе генә һаҡ аҫтына алыуҙары мөмкин. Рәхәтләнеп эшләмәй йөрөгән, ҡатынын ҡарамаған ирҙәр өсөн бер ниндәй ҙә яза ҡаралмаған, ә мосолман илдәрендә хәл башҡаса. Ҡатынды көсләп эшкә сығарыу хәрәмгә инә, был ҡәтғи рәүештә тыйылған нәмә.

Тағы ла шуныһы - ир кеше үҙенең йортонда ҡатынының иң яҡын туғанына ла йәшәргә рөхсәт итмәҫкә хоҡуҡлы. Әммә уны килеп күрергә, ҡунаҡ булырға туғандарының хаҡы бар. Ә был туғандар ҡатындың әхлағына, иманына насар йоғонто яһай икән, уларҙы өйгә индермәһәң дә була.

2. Бәлиғ булмаған балаларҙы матди яҡтан тәьмин итеү. Бәлиғ булмаған балаларҙы атай кеше ҡарарға тейеш. Әгәр ул ауырыу йәки ваҡытлыса ғына аҡсаһыҙ икән, балаларын әсә ҡарай. Ә инде ул да ғәзиздәрен ҡарай алмай икән, уларҙы атай кеше яғынан олатай тәьмин итә. Әгәр баланың атаһы үлеп, уға бер ниндәй ҙә мираҫ ҡалмай икән, уны әсәһе тәьмин итәсәк, мираҫ ҡалған осраҡта әсә кеше был мираҫты тотонорға хоҡуҡлы. Атай ваҡытлыса ғына балаларын ҡарай алмаһа, уның ғаиләһе алдындағы бурыстарын бер туған ағаһы үҙ өҫтөнә алырға тейеш.

Бәлиғ булмаған, ата-әсә ҡарауынан мәхрүм ҡалған балалар өсөн тулыһынса туғандары яуаплы, кемдең ярҙам итергә тейешлеге туғанлыҡтың ҡандаш яҡынлығына ҡарап билдәләнә. Әгәр бер туғандары ярҙам итә алмаһа, бурыс ике (өс) туғандарға күсә. Тик тағы ла шуныһы - ҡараусыһыҙ ҡалған баланы тәьмин иткән өсөн түгелгән сығымды ата-әсә мотлаҡ ҡайтарып бирергә тейеш түгел, теләй икән, ҡайтара, теләмәй икән - юҡ.

Ҡатын-ҡыҙ атай йортона иренән айырылып ҡайтҡан, бер ваҡытта ла кейәүгә сыҡмаған, ире үлеп, кире ҡайтҡан хәлдә лә артабан атаһы тарафынан тәьмин ителергә тейешле.

Тағы ла ошоно һәр бер мосолман ҡатын-ҡыҙ, ир ҙә белергә тейеш: ир үҙенең никахтан тыш тыуған балаһын бөтөнләй ҡарарға тейеш түгел. "Был ниндәй ғәҙелһеҙлек!" - тиһегеҙме? Уйлап ҡараһаң, бөтәһе лә ябай ғына - никахһыҙ бала табыр алдынан (тимәк, зина ҡылыр алдынан) ҡатын-ҡыҙ мең дә бер ҡабат уйларға тейеш. Ғөмүмән, Исламда ирҙең никахһыҙ тыуған балаһы алдында матди бурысы бөтөнләй юҡ. Уның был баланы үҙенең балаһы итеп ҡабул итмәүе лә мөмкин. Әлбиттә, был ирҙәр теләһә ниндәй ҡатын менән енси бәйләнешкә инергә хоҡуҡлы тигәнде аңлатмай. Һәр кем үҙенең гонаһы өсөн тап үҙе генә яуап бирәсәк. Әлегә һүҙ матди яҡтан тәьмин итеү тураһында ғына бара.

Ә бына кемдер ташландыҡ бала таба икән - уның артабанғы яҙмышында ҡатнашырға, сабыйҙы балалар йортона урынлаштырыу кеүегерәк мәсьәләрҙе хәл итергә бурыслы. Ташландыҡ баланы дәүләт учреждениеһына урынлаштырғанға тиклем был сабыйға түгелгән сығымды артабан ҡайтарыу өсөн тырышып йөрөргә ярамай, сауап ҡына булыр.

3. Ата-әсәләрҙе ҡарау.

Үҙҙәренә етерлек аҡса эшләгән балалар ата-әсәләрен тулыһынса тәьмин итергә бурыслы. Әлбиттә, улар мохтажлыҡ кисергән осраҡта ғына. Ата-әсәһен ҡарау бурысы ҡыҙ иңендә лә, улда ла бер иш була. Шул уҡ ваҡытта ата-әсәнең мосолман булыуы ла мотлаҡ түгел.